

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

HERTHA

TIDSKRIFT FÖR DEN SVENSKA
KVINNORÖRELSEN
UTGIVEN AV FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET
❧ REDAKTÖR: ELLEN KLEMAN ❧

ÅRGÅNG 2
HÄFTE 11
1915

**KONSERVERINGS
ARTIKLAR**

Färe Glasbruks

Konservglas

bepörfvat, hållbart fabrikat.

**Inkoknings- och Saftapparater,
Skalmaskiner m. m.**

Ständigt lager. Ferm expedition.

Specialpriskurant på begäran.

Aktiebolaget

Brising & Fagerström

24 Regeringsgatan 24

Riks 413

STOCKHOLM

Allm. 5277

SINGER

SINGER SÖMMAR GULD I STRÖMMAR

Världsberömda symaskiner!

BILDADE damer och herrar er-
hålla mycket god hel- och mål-
tidsinackordering. Även extra mat-
gäster mottages. Möbl. o. omöbl.
rum för längre eller kortare tid.
Obs.! Gott bord. Piano.

Eriksonska Pensionatet

Drottninggat. 83, 2 tr.

A.-B. Nordiska Kompaniet.

Textilafdelningen Thyra Grafström, Stockholm.

**Permanent utställning av färdiga och påbörjade arbe-
ten samt material. Råd vid inredning av våningar m. m.**

Undervisning

i Italiensk spets- och annan konstsoöm.

Ständigt på lager därtill hörande material:

Svensk, Fransk och Bömisk Spetstråd. Rikhaltigt urval av Spetsmönster.

Ledig annonsplats!

HERTHA

ÅRGÅNG II

1 JUNI 1915

HÄFTE 11

Vår nya giftermålsbalk.

Äktenskapslagstiftningsreformen till sin första del, om äktenskaps ingående och upplösning, har nu slutligt och segrande passerat riksdagens båda kamrar, lotsad igenom av lagutskottets sammanjämkning av de punkter, vid vilka kamrarna stannade i skiljaktiga beslut vid lagens föregående behandling. Med 83 röster mot 51 i första kammaren och utan debatt och utan votering i den andra blev den nya giftermålsbalken antagen enligt utskottets sammanjämningsförslag.

Det påtagligast anmärkningsvärda i förstakammardebatten var naturligtvis hr Thyréns sportbragd att i sista stund söka rida omkull ett av bägge kamrarna redan i princip antaget lagförslag. Mindre demonstrativt framträdande, men därför icke mindre värd att annotera, var hr Clasons manligt medborgerliga åsikt, att intet behov av en ny äktenskapslagstiftning förelåg.

Sammanjämkningen hade på de för kvinnorna viktigaste punkterna resulterat i följande bestämmelser.

Vad trolovningens giltighet beträffar, att trolovning är sluten, då man och

kvinnan med vittnen, ringväxling eller annorledes överenskommit att ingå äktenskap med varandra. Således med uteslutande av den Thyrénska och Lindmanska skärpningen av villkoren för trolovning som juridiskt bindande.

Angående skadeståndsskyldighet vid bruten trolovning blev den från kvinnohåll framförda uppfattningen den gällande nämligen att ersättningsskyldighet endast inträder, då kvinnan blivit av mannen rådd med barn. Det ursprungliga förslaget, att kvinnan — den ena parten i en ingången förbindelse — skulle av mannen — den andra parten — erhålla ekonomiskt vederlag för själva det förhållande hon stått i till honom, har således med sin olyckliga bottensats av dubbelmoral lyckligen fått vika fältet.

I fråga om äktenskap mellan ett system och det andras avkomling segrade bestämmelsen om att sådant får ingås efter erhållet särskilt tillstånd av konungen.

Ordet separation har enligt första kammarens uttalade mening blivit i lagen ersatt med hemskilnad, och i bestämmelsen om rätt för äkta makar

att erhålla dom å sammanlevnadens hävande har inskjutits meningen, att detta sker "på grund av djup och varaktig söndring". Punkten om att särskilda omständigheter kunna spela in, som göra att skäligt är att fordra fortsättning av sammanlevnaden, även om en av makarna på grund av tvistigheter och söndring önskar boskillnad, har blivit bibehållen.

Angående lysnings giltighet har en sammanjämkning mellan de av första kammaren begärda sex månaderna och de av andra kammaren föreslagna tre fastslagits, så att fyra månader måste förflyta från sista lysningsdagen, innan lysning till annat äktenskap får uttagas.

I fråga om väntetid för att ingå nytt äktenskap antogs bestämmelsen om att kvinna ej har rätt att ingå nytt äktenskap förr än tio månader förflutit sedan det första äktenskapets upplösning.

Ordet vigsel är i lagen bibehållet.

Bestämmelsen om att kontrahenterna före äktenskaps ingående skola avgiva försäkran om att de äro fria från smittosam könssjukdom kvarstår för bägge parternas vidkommande. Som bekant

hade i första kammaren yrkande gjorts, att kvinnorna skulle vara befriade från denna skyldighet, men också från annat håll påpekats, att sådant icke vore med kvinnornas egen önskan överensstämmande.

Skrivelsen till Kungl. Maj:t angående en utredning av de utom äktenskapet födda barnens rättsliga ställning och i samband därmed ordnandet av frågan på vad sätt den övergivna modern kan erhålla icke enbart ett ekonomiskt utan en art av ideellt skadestånd — en balansering av bestämmelsen om borttagandet av de s. k. ofullkomnade äktenkapen — hör till de antagna förslagen och är ju ett direkt tillmötesgående av kvinnornas krav.

I stort sett kan man även säga, att dessa nu antagna äktenskapslagar på ett lyckligt sätt fyllt våra förhoppningar och gått rimliga önskningar till mötes.

Måtte detta även med samma fog kunna sägas en gång, när vi nått fram till lösningen av den tvistiga frågan om det rättsliga ordnandet av förmögenhetsförhållandet äkta makar emellan!

Kvinnorna och arbetsproblemet.

IV.

Departement och centrala ämbetsverk.

Lydande under postverkets chef, som är ordförande i dess styrelse, stiftades postsparbanken år 1883 samt har allt ifrån början i mycket väsentlig

grad begagnat sig av kvinnlig arbetskraft, vars dagliga arbetstid och avlöning bestämts enligt samma grunder som för postverkets biträden och därför

något skilja sig från dem, som fastställdes för biträdena i övriga centrala verk.

Då 1911 års riksdag beslöt uppföra verket på ordinarie stat, inrättades samtidigt 35 ordinarie kvinnliga kontorskrivartjänster med samma arbetstid och lön som kvinnliga postexpeditörer samt för 7 kontorsskrivare, som utöva förmenskap, ett årligt tilläggsarvode av 180 kr. Vid 1913 års slut voro vid postsparbanken anställda 83 kvinnliga biträden, varav 30 extra biträden och 35 ordinarie kontorsskrivare samt 18 ordinarie skrivbiträden med samma lön som generalpoststyrelsens skrivbiträden.

Icke vid alla centrala ämbetsverk är man lika viss på tidpunkten för det första kvinnliga biträdets anställning som vid postsparbanken. Då Årstautställningens s. k. yrkeskommitté fick tillbaka sina till statens ämbetsverk utsända frågoformulär angående kvinnors användning inom verken, var frågan om tidpunkten för de första kvinnliga biträdenas anställning, trots tydligen ofta ganska ingående forskningar, i allmänhet på ett mycket svävande sätt besvarad. De kvinnliga biträdena vid de centrala verken voro nämligen till en början icke representerade av några bestämda personer. De voro befintliga endast såsom "expenser" och där så väl dolda bakom skåp och rullgardiner, i sophinkar och papperskorgar, att man ej kunde leta reda på dem.

Det första årtal, som har något att förmäla om de centrala ämbetsverkens kvinnliga arbetskraft, är 1859. Det omtalades av lantmäteristyrelsen, som dock ej visste mera än att ett kvinnligt bi-

träde då användes, om avlönat av verket eller endast anlitat såsom någon tjänstemans privata hjälpreda är och förblir lika outrett som arbetets art och lönebeloppet. Måhända hade det senare för antagligen enahanda arbete samma dimensioner som för det kvinnliga biträde, vilket år 1860 uppgivits såsom anställt i rikets ekonomiska kartverk som ritterska med en lön av 600 kr. om året.

Mot en tidpunkt långt bakom dessa årtal pekar fångvårdsstyrelsens meddelande att i dess tjänst kvinnor varit anställda "så länge kvinnliga fångar funnits", en upplysning som tyckes i sig innesluta denna syndiga världs hela tillvaro. Strängt taget kan den väl dock ej få anses omfatta längre tidrymd än från 1825, då Styrelsen över rikets fångelser och arbetsinrättningar kom till, år 1859 ombildad till det centrala ämbetsverket fångvårdsstyrelsen. Vare härmed huru som helst, så äro nog de s. k. vakthustrurna, som ha tillsynen över kvinnliga fångar, att anse såsom de statsanställda kvinnornas "doyennes", även om de icke i Årstautställningens statistik kunnat medräknas bland "biträden vid statens centrala ämbetsverk". Fångvårdsstyrelsens första biträde av det senare slaget antogs ej förrän "i slutet av 70-talet" och uppgives ha haft en lön av 300 kr.

Med 1870-talet börjar en och annan kvinnlig gestalt att mera skönjbart sticka upp huvudet bakom expensernas bohag. De första kvinnliga skrivbiträdena hade fått sin okända betalning "pr ark" eller "pr sida", men nu börja de sirliga spåren av deras kråkfötter sätta tydliga, ej längre namnlösa märken

i verkens budgeter. Lönevillkoren förete emellertid alla möjliga grader. Somliga biträden betalades med 1,50 om dagen, andra med 40 eller 60 öre i timmen. I ett verk hade biträdet 300 kr., i ett annat 1,200 kr. om året. 600 och 720 kr. förekommo såsom vanliga årslöner ännu på 1880- och 90-talen. Efter år 1900 visa dock lönerna en tendens till det bättre, i det begynnelselöner på 1,200 kr. bli vanligare, ja, t. o. m. sådana på 1,500 kr. förekomma.

Ett faktum är, att kvinnor under årens lopp hade kommit till allt större användning vid allt flera centrala ämbetsverk. År 1906 funnos de redan till ett antal av minst 233, landsortens biträden oräknade, och då efter alla tecken att döma denna siffra befann sig i hastig tillväxt, blev det nödvändigt för de centrala ämbetsverkens skrivbiträden att fästa K. M:ts uppmärksamhet på de prekära förhållanden, varunder de arbetade och levde. En lönerörelse begynte, som efter en av herr C. Lindhagens motion föranledd riksdagsskrivelse med anhållan om utredning i ämnet gav upphovet till Föreningen av kvinnor i statens tjänst. Man hade nämligen klart för sig att utan sammanhållning kunde intet vinnas.* Och så följde petitioner och kommittébetänkanden, underdåniga skrivelser och uppvaktningar, som efter fyra års väntan utmynnade i 1910 års riksdagsbeslut att i sammanhang med fångvårdsstyrelsens omorganisation insätta en kvinnlig 1:sta gradens biträdestjänst med fång-

* Även i vart och ett av kommunikationsverken ha de kvinnliga biträdena en förening för att bevaka sina intressen.

vårdsstyrelsens skrivbiträde som dess första innehavare. I fall kvinnorna om några hundra år för att göra statistik om sig själva fråga de centrala ämbetsverken hur länge de använt ordinarie kvinnliga biträden, kommer således fångvårdsstyrelsen — om inte världen då blivit så ädel, att detta verk dragits in — att med en stolt gest kunna visa sig ha fasthållit vid doyenneskapets traditioner. Ty den kan svara, att dess biträden varit ordinarie "så länge ordinarie kvinnliga biträden funnits"!

Lönevillkoren för denna 1:a gradens tjänst, den s. k. normaltypen, med en slutlön av 1,600 kr., voro emellertid föga tillfredsställande och förutsatte också endast att utgöra vederlag för arbete av "uteslutande mekanisk art". Av denna anledning tillkom år 1912 en 2:a gradens tjänst med slutlön av 2,000 kr. för biträden med mera kvalificerat arbete. Dit räknas arkiv- och ritbiträden, diarieförerskor, statistiska biträden etc. Sedan slutligen år 1914 såsom yttersta slutpunkt inrättats en 3:dje lönegrad, får en tabell över lönevillkoren för de centrala ämbetsverkens skrivbiträden följande utseende. (Se nästa sida.)

Kronor 2,400 såsom en allra högsta befodrings allra högsta lönebelopp förefaller egentligen inte vara någon svindlande summa. Det är dock nästan med en ursäkt som löneregeringskommittén i sitt betänkande av den 13 okt. 1913 angående inrättandet av 3:e gradens biträdestjänster motiverar de föreslagna lönebeloppen för dessa "genom göromålens beskaffenhet särskilt högt kvalificerade tjänstebefattningar". Kommit-

Befattning	Begyn- nelselön Kr.	Slutlön Kr.	Ut- bild- ning	Daglig arbetstid timmar	Semester	Lönför- hållanden under sjukdom	Pension Kr.	Extra för- månar
e. o. 1:sta gradens biträde	900	1,200	Ej fastställd men praxis är examen	6—7	Ej fast- ställd	—	—	—
ord.gradens biträde	1,200	1,600*	från real- skola, 8-kl.	”	1 månad	Tjänstgöris- pengarna avstås	1,100	—
2:a ” ”	1,600	2,000*	läroverk el. student- examen.	”	”	”	1,300	—
3:dje ” ”	2,000	2,400**		”	”	”	1,500	—

* För biträden i landsorten bortfaller dyrtortstillägget med 150 kr.

** Utbildning avgångsexamen fr. 8-kl. läroverk.

tén framhåller nämligen, att “den härav förorsakade ökningen i statens utgifter antagligen blir tämligen obetydlig i jämförelse med de kostnader, som skulle uppstå genom anställande av manliga befattningshavare, särskilt om dessa skulle erhålla ordinarie tjänstemäns ställning.”

Och det är nog otvivelaktigt, att för denna högsta lönetyp komma representanterna att bli mycket få. F. n. utgöras de i arméförvaltningen av 2, kommerskollegium har 3, socialstyrelsen 4 och statens nyaste verk, pensionsstyrelsen, 2 — inalles 11. Biträdena vid de centrala ämbetsverken utgjorde vid 1913 års slut omkr. 500, varav 54 i landsorten. Av dessa voro omkring 300 extra ordinarie*, 108 i 1:a och 92 i 2:dra lönegraden. Om härtill räknas de 50 ordinarie och 5 e. o. biträden, som sedermera tillkommit i pensionsstyrelsen, så utgör hela antalet biträden i de centrala ämbetsverken minst 555. Av dessa är det således endast omkring

* Förhållandet mellan extra ordinaries antal och de ordinaries undergår oupphörligt förändringar, allt efter som de olika verken hinna uppföra sina biträden på fast stat.

1 0/0, som kan nå över 2,000 kr. i inkomst.

Såsom framgår av ovanstående tabell är ingen särskild kompetensfordran uppställd, men biträdenas verkliga bildningsnivå icke desto mindre ganska hög. Om dessa kunskaper också i allmänhet få antagas underlätta tillträde till en tjänst, ha de emellertid hittills visat sig vara av ganska liten betydelse, då det gäller befordran.

Det finnes verkligen en kvinna, vilken såsom bokhållare i patent- och registreringsverket och t. o. m. utan särskild utbildning sedan många år innehar en 1:a gradens “manlig” tjänst med för densamma fastställd lön av 5,000 kr. Och just därför tycks det som om man icke borde ha behövt tveka att lämna kvinnor tillträde till motsvarande befattningar inom andra verk, i alla händelser icke, då fastställd kompetens finnes. Men 1911 års riksdag tvekade icke att utestänga dem.

I postsparbanken har en av de kvinnliga kontorsskrivarna utfört det kraftprovet att under det hon samtidigt uppehållit sin tjänst avlägga kansliexamen. Kanske närmast med anledning

av detta förhållande och då postsparbanken vid nyssnämnda riksdag överfördes på ordinarie, väckte hr J. Pettersson i Södertälje motion om rättighet för kvinnliga kontorsskrivare att på samma vilkor som män innehava bokhållarbefattning. Ehuru det ganska säkert, såsom motionären framhöll, icke endast för dessa kvinnor själva hade varit den bästa sporre till den bästa möjliga arbetsproduktion att se framför sig någon utsikt till befördran utan även verket skulle ha haft fördelen av att alltid bland de sökande kunna utse den mest kompetenta utan hänsyn till kön, avslogs motionen.

Rädslan för att taga steget fullt ut och släppa fram kvinnorna i konkurrensen tar sig ibland så underliga uttryck, att man nästan inte kan förklara dem som något annat än utslag av häpenhet. De nya tidernas krav gå så hastigt fram att en och annan tappar andan och ej kan följa med. Männen gripas av skräck för en kvinnlig invasion på alla arbetsområden och se levebrödet glida sig ur händerna, ha visioner av endast kvinnor i alla ämbeten, kvinnor på varenda plats i riksdagen, kvinnor på predikstolar och stadsrådstaburetter. Och i sin förfäran stänga de dörrar och fönster. Eller där kvinnor ej kunnat hindras från att komma in, ber man dem sitta ned vid dörren, ty de kunde blamera sig om de finge stiga på.

Det är verkligen svårt att förstå faran av att låta en kvinna, som innehar nödig kompetens, få rätt att söka en tjänst. Hon kan ju i alla fall inte få den, om hennes manliga konkurrenter

äro mera framstående än hon. Och om det så bland 10 sökande någon gång skulle finnas en kvinna, som vore den avgjort mest meriterade, har staten då rätt att frånsäga sig en enda utväg att bli så väl betjänad som möjligt?

När man i själva verket har så föga tilltro till kvinnornas förmåga, så vore det väl mycket mindre risk för konkurrens, om samma utbildning och arbete gäve manlig och kvinnlig tjänsteman samma lön. Nu riskerar ju den manliga konkurrenten att kvinnan blir föredragen, därför att hon är så billig. I annat fall vore hon ur räkningen, eftersom han är så mycket mera duglig.

En annan fråga, inför vilken K. M:t och riksdagen — med vida större skäl — ställt sig tvekan, är den om kvinna, som träder i äktenskap, skall äga rätt att kvarstå i ordinarie tjänst eller ej. Med avseende å denna rätts tillämpning på vid statens ämbetsverk anställda kvinnor ha bestämmelserna blivit något olika. Vid statens järnvägar och i postverket skall kvinna, som ingår äktenskap, utan vidare upphöra att vara ordinarie, men kan bibehållas i extra tjänst. Dock har generalpoststyrelsen befogenhet att medgiva sina skrivbiträden rätt att kvarstå i tjänst, så länge detta icke med hänsyn till befattningens behöriga uppehållande medför olägenhet. En vid telegrafverket och i rikstelefon anställd kvinna anses vid äktenskaps ingående skild från ordinarie tjänst men kan — i fall hon gifter sig med tjänsteman inom telegrafverket — få kvarstå som extra ordinarie. Ett av de skäl för denna bestämmelse, som telegrafverket, K. M:t och riksdagen

gen sedan gammalt upprepat, är önskan att bespara telegrafisten "den svåra frestelse" det stundom skulle bli för henne att bryta mot tysthetsplikten, om hon t. ex. gifte sig med en affärsman. Hon bleve fortfarande i tillfälle att ingående följa den av andra affärsmän förda korrespondens, som berörde hennes mans affärsområde, och om hon än icke direkt för mannen yppade innehållet i dessa telegram, så skulle hon kanske dock genom antydningar och råd söka sätta honom i stånd att till bådas gemensamma ekonomiska fördel utnyttja den kunskap hon sålunda förvärvat sig.

Man måste verkligen fråga sig, om icke även en fästmö, en dotter eller en syster skulle känna det som en lika svår frestelse att avvärja sin trolovades eller sin familjs ofärd eller befrämja deras fördel genom att förråda en telegramhemlighet — om man nu överhuvudtaget har det ringaste skäl att särskilt misstänkliggöra den kvinnliga delen av telegrafistkåren. Något enda sådant exempel har man emellertid ej förebragt.

För de centrala ämbetsverkens biträden har man vågat en friare bestämmelse och fastställt, att ett kvinnligt biträde, som gifte sig, icke är skyldigt att avgå från tjänsten, därest ej vederbörande myndighet "med hänsyn till tjänstens behöriga uppehållande finner det nödigt". Att myndigheterna i en hittills så oprövad situation som denna förbehållit sig någon rätt gentemot eventuella missbruk må ej förtänkas dem. Men lika orimlig förefaller den rigorösa bestämmelse, som utan vidare

utesluter biträdet från en förvärvskälla, därför att hon gifte sig. Icke kan detta tjäna till att befrämja unga människors vilja och förmåga att bilda eget hem — annat än möjligen i den moderna form, som kallas Stockholmsäktenskap — — —

Visst är, att mycket återstår ännu, innan kvinnornas arbetsfält blivit rensade från gamla tiders gamla fördomar. Och det behöver läggas till åtskilligt, innan deras arbetsvillkor bliva tillfredsställande. Ty av de omkring 4,600 kvinnor, som på detta arbetsområde skola hava sin bärning, nå på sin högsta höjd 10 en inkomst, som kan bestå dem ett eget hem med en tjänarinna. Och dock är skillnaden mellan nu och för femtio år tillbaka oerhörd. Där staten är arbetsgivare, har det åtminstone kommit ordning och trygghet in i kvinnornas gärning. De ha från anonymitetens mörker trätt ut, om ej i solen, så dock till en plats i sekundär dager.

GERTRUD TÖRNELL.

Ännu en norska S:t Olavsridhare. Föreståndarinnan för Kristiania Diakonissanstalt har fått en medsyster i S:t Olavsorden, fru F. M. Qvam, som nu ävenledes nämnts till riddare av ordens första klass. Fru Qvam har som ordförande i de norska kvinnornas sanitetsförening utfört ett betydande arbete för den norska folkhälsan, särskilt i kamp mot tuberkulosen, till vilket ändamål föreningen upprättat sjukhem och sanatorier.

Inom kvinnorörelsen är fru Qvam känd som en av ledarna av det lyckligt i hamn bragta arbetet för norskornas politiska medborgarrätt.

Kring Haag.

Den tyska hantverksfrun i kupén kommer snart i gång att prata. Jag får veta så mycket, som varken "Hertha" eller jag bry oss om: hur man tar bort vårtor och hur hennes dotter sköter sitt barn m. m. Men då och då kommer det om kriget och om fruarna i kvarteret. Dens man hade fått benen förfrusna i Ryssland i vintras. Och den och den hade gått månad efter månad och väntat förgäves på brev. Nervös eller lungsiktig eller tokig kunde man bli av den eviga oron. "Se, det är inte så lätt att sätta ihop ett brev för somliga, och om de då berätta något om vad de göra, så kan ju inte brevet få komma fram." En hustru fick hem portmonnän med vigselringen i, som hon gett sin man; han hade själv skrivit förut en gång, att han blivit så mager, att han inte kunde ha den på. Han hade nog stupat, men huvudet var nog avskjutet, så det kunde inte bevisas, att det var han, som var död, så därför fick hon vänta på pensionen . . .

(Allt detta har blivit så alldagliga ting — ungefär som att tala om medlen mot vårtor.) Och så är det ju nu så, att för vart barn, som föds, ger tyska staten 100 mark, också om det är en flicka, för hon kan ju sedan föda soldater! — Nå men om kriget då? — Ja, ingen enda hemkommen soldat talar därom; de säga: "Sedan, när kriget är slut". Eller också säga de: "Aldrig kommer jag att tala om det".

I Hamburger Nachrichten står det om Falska fredsrykten. En massiv tysk affärskvinna, som sitter i ett hörn och mest är stum, griper plötsligt in: "När man kostat på sig så mycket som vi, så vill man minsann ha någon valuta för sitt besvär!" (Skada, att hon inte var med i Haag — där hade varit ett fält för kraftmätning, icke med henne allenast, utan med de miljoner, som utgå från denna klara logik.)

"Kommen ihåg, att Tysklands seger lika väl kan bero på de hemmavarandes tystlåtenhet som på soldaternas tapperhet" — så ungefär stod det på tryck i kupéerna. Jag såg aldrig den lilla apelsinflickan, som rapporterade doktor Dagny Bangs godmodiga prat-ord till en soldat och sålunda fick oss instängda i en väntsal under militärbevakning hela den tid vi skulle ha besett Osna-brück. Däremot glömmar jag aldrig den unga flickan från Wilhelmshafen. Hon steg på i Bremen, och hon var så förtroendefullt öppen hjärtig angående sina framtidsplaner — hon var ute från hemmet för första gången. "Bor ni i Bremen?" — "Nej, i fästningen Wilhelmshafen." — "Inte i själva fästningen väl?" — Blek reser hon sig upp med slutna läppar, går ut i korridoren och ställer sig med ryggen emot mig. Hennes blick speglade en gränslös förfäran: hon hade varit på väg att förråda sitt fädernesland!

Aldrig råde väl som nu den andan i världen, att alla ville skylla ifrån sig. Varje furste och varje stat har tvått sina händer. Ingen enda har någon som hälst skuld i krig eller krigföring — det är alltid bara de andras fel!

Men se, Haag 28 april—1 maj var visst Ansvarskänslans ö, höjd ur blodhavet inte bara som hägring utan som ett stycke verklighet. Kriget är bl. a. — kvinnornas fel, emedan vi icke förr mäktat hindra det! Har den då åter funnit gestaltning, den makt, som är villig att bära världens synd?

*

Stjärnbanerets kvinnoflock höll inga tal för vapenutförelsens berättigande under nuvarande förhållanden. Den tog den på sig som sitt lands skam, men en skam, som den var beslutsam i att vilja tvätta bort. Fast man kan vara säker på att luten kommer att bränna fingrarna såväl som skammen! Företagsamhetens glada anda satte sin prägel på nästan allesamman. En bar dock det uttryck av att stå och skåda in i livsdjupen, som eljest var så betecknande för de krigförande folkens kvinnor, och det var Jane Addams. När så många andra ansikten oscillerade i ens medvetande som flyktiga minnesbilder, står hennes ristat in så fast, att man aldrig ett ögonblick glömmet av det. Det var som om varje liten rynka kring ögon djupen skulle vara ett stycke tydlig historia, visserligen för andra oöversättlig, men absolut förtroendeingivande.

*

Mindre konturfäst, men med dess rikare strålvidd, ter sig gestalten av

M:me Genoni från Milano. Hon var absolut omedelbar inför dessa tusentals människor, och det inte endast i sitt patos mot kriget, utan varje sträng i hennes väsen tycktes klinga fritt. Hennes sätt att tala verkade som musik, man märkte aldrig någonsin tankeförarbete och därpå följande reproduktion. Allt kom direkt, och intet var undertryckt: sorgen och leken, viljan och tron och hoppet vävde sig samman i allt. Ingen var radikalare i sin dom, och ingen var mera solfyllt förhoppningsfull. Hon visste, att detta var födslovåndorna för ett nytt stort; men vissheten dödade inte smärtan. Den bara skulpterade den och omstrålade den.

Gång på gång måste jag tänka på Fredrika Bremers Aurora

*

“Aufrecht, mutig und stark“ — det är Lida Gustava Heymann, som talar. Förtätad själ, behärskad vilja, absolut modighet, livets båge spänd i riktning mot de högsta mål, nuet som bro över klyftan mellan två evigheter — det är de uttryck, som komma en på läpparna inför denna rakvuxna människa, så källklart redbar, så jungfruligt ren, så hög och ljus, så mäktig och omedvetet lagstiftande. Det burriga håret, de blå ögonen och den fasta arbetsmunnen fick hon väl en gång till skänks — men allt det andra verkar Skapelse, “liv i sig själv“.

*

En röst blev verkligen förstummad. Det var den i Haag boende engelska

suffragett, som två gånger varit i fängelse och som nu begärde ordet för att påminna om hela den mängd av kvinnor, som långt ifrån att protestera mot kriget i stället gör propaganda därför, många hetsigare kanske än männen.

“Vi kvinnor” — hade det så ofta hetat under debatterna i fredsviljans

tecken. Det var bra, att det där andra ordet blev sagt, fastän det väckte harm hos många, som ovälkommen sanning gör. Den visade med ens hur lång vägen är till — “oss kvinnor“! Men gås måste den ju ändå!

EMILIA FOGELKLOU.

Rosa Mayreder om kön och kultur.

II.

En ansedd läkare, som i kvinnorörelsens kamp för könsens sociala likställighet tog parti som motståndare, pekade en gång på de civilisatoriska förvärvens omätliga rikedom och präglade slagordet: “Mansverk alltihop“. Ja verkligen! Hela den moderna civilisationen är mansverk; kvinnornas andel däri är så försvinnande och av så färskt datum, att den ej kan räknas med. Yttersta orsaken till att männen sitta inne med denna tekniskt-ekonomiska överlägsenhet ligger enligt min uppfattning av de sexuella grundfakta i mannens frihet från fortplantningsplikterna, denna frihet som lämnar honom utrymme till oinskränkt utveckling av de intellektuella anlagen, samt i faderskapets säregna betingelser, vilka tvinga honom att hävda sin herre- och äganderätt till barnen genom dessas försörjning. Men att förhållandet till den tekniska livsutbildningen icke låter sig förklaras genom någon ursprunglig olikhet i anlag mellan könen bevisas

av den omständigheten, att just civilisationen i sin begynnelse synes vara ett kvinnornas verk, ty kvinnorna voro allestädes de första jordbrukarna, kruk- makarna, vävarna, tältmakarna, med ett ord de första teknikerna. Och då uppfinningar vanligen göras av sådana, som intensivt sysselsätta sig med en sak, kan man sluta sig till att de första, i anonymitetens dunkel höljda uppfinningar, med vilka det civiliserade livet tog sin början, härröra från kvinnor. Alltså är icke sexualiteten i och för sig — det kan inte betonas för ofta — det som avgör kvinnans specifika begåvning inom civilisationen; annars kunde inte den och den kvinnan till vilja och intellekt höja sig över den och den mannen.

På det sociala livets primitivaste stadium verkar moderskapet ännu icke som hinder för den kvinnliga arbetsprestationen, lika litet som faderskapsmedvetandet uppträder inskränkande gentemot det kvinnliga livet. Först med

arbetsområdenas högre specialisering och levernets därav följande komplikation förändras kvinnokönets läge; samtidigt träda med egendomsbegreppets utveckling faderskapsmedvetandets konsekvenser i kraft som stegring av den manliga makten och förmågan till kvinnans nackdel.

Den ledighet mannen förfogar över genom sin befrielse från fortplantningens mödor är den mark, ur vilken hans intellektuella överlägsenhet och därmed hans civilisatoriska arbetsprestation uppspirar. Men så länge han låter sig av en sträng, med religiösa motiv förknippad familjemoral förpliktas att alstra och försörja avföda, utövar den generativa uppgiften även på honom ett bindande inflytande. Först med upplossandet av denna moral blir hans hela intellektuella kraft frigjord, och det är inte av en slump som de civilisatoriska erövringarnas oerhörda stegring till tiden sammanfaller med den religiöst-familjala traditionens nedgång.

De senaste åtti årens tekniska framsteg äro så stora, att de överträffa alla föregående årtusendens. Beskådad från denna sida erbjuder samtiden en överväldigande bild, ägnad att väcka berusande triumfkänslor. Från sådana känslor stammar väl den vansinniga överskattning av den moderna civilisationen, som genomgående behärskar våra dagars liv; och till den grad är det allmänna omdömet förbländat, att den förstörelse, som denna högtciviliserade epok tillfogar icke blott de ädlaste och värdefullaste kulturskatter utan rent av rasens hälsa och livsduglighet, knappt observeras. Överskattningen av civilisa-

tionen rubbar alla livsvärden utan att förmå upphäva följderna av denna rubbning. Sant är att civilisationens medel ha givit mänskan välde över naturen — men nu har det kommit därhän, att mänskan måste försvara väldet över sitt liv mot civilisationens medel.

Framför allt den brist på ledande, överskådande idéer, vilken vidlåder civilisationen som teknisk livsfullkomning, visar sig ödesdiger för den moderna livsgestaltningen. Det är inte genom idéer civilisationen påverkar generationerna utan genom praktiska inrättningar, efter vilka levnadssättet har att foga sig. Därigenom upprives förhållandet till de enkla, naturliga livsvärdena, d. v. s. till dem, på vilka generationernas hälsa och duglighet beror, och tillika går medvetandet om ett högre ändamål allt mer förlorat ur tillvaron; den mänska, som är insnärjd i de moderna civilisationsvärdena, kan inte uppge något annat syfte för livet än just civilisationen. Denna inre avkoppling från den mänskliga själens djupare, värdeskapande makter har bland annat till följd, att alla nya civilisatoriska förvärv strax ställas i krigsberedelsens tjänst, alltså tjäna en verksamhet, vars närmaste syfte är förstörelse. Tydligast speglar sig den moderna civilisationens själiska vanmakt i skepnaden av det moderna kriget, som slukar vanvettiga summor för allt mer raffinerade mordverktyg, under det ängslan för behärskandet av denna monstruösa apparat upprätthåller freden. Om civilisationens ena sida, den tekniskt praktiska, utdriver individen

ur det naturliga livet utan att anvisa honom vägarna till inre behärskning av en artificiellt komplicerad tillvaro, så gäller detta i icke mindre grad om den andra sidan, den teoretiskt-vetenskapliga. Den har i sin utveckling likaledes hunnit en punkt, där dess storhet hotar att övergå till oformlighet. Det innebär ingalunda ett misskännande av den behärskande ställning, som rätteligen tillkommer vetenskapen, när man säger, att det moderna vetenskapsidkandet börjar röja en livsfientlig tendens. Minnets överlastning, som icke längre medger en fri behärskning av det hopade materialet, den ensidiga specialiseringen, som avklipper allt förhållande till livets totalitet, å ena sidan den överstegrade abstraktionen, som inte längre söker något samband med verklighetens fakta, liksom å andra sidan den experimentella metoden, som i överskattning av det bevisbara förlorar sig i detaljernas obegränsade massor — det hela en intellektets hybris, en utsvävning av den intellektuella produktiviteten, vars mått vida överstiger receptivitetsens.

Även däri förråder sig den moderna civilisationens ensidigt maskulina karaktär. Det våldsamma uppdrivandet av produktiviteten förleder till missaktning för det värde som tillkommer receptiviteten; det moderna omdömet mäter andlig rang efter graden av produktivitet och förbiser, att den jämviktsstöring, som vållas genom den receptiva förstågans nedsättning och förkrympning, till slut gör all produktion fåfäng.

Varje produktiv kraft är i det andliga såväl som det fysiska hänvisad till en

receptiv kraft för att kunna verka. Men den moderna civilisationens levnadsvillkor äro särskilt i de centra, där den utvecklar alla sina möjligheter, i storstäderna, så beskaffade, att den ro och ledighet, som kräves för receptivt arbete, ej kan uppkomma. Därav drabbas i första rummet kulturprocessen; ty det är medelst receptiva krafter som civilisatoriska erövringar omsättas i en formal levnadsordning.

Man kan väl endast med förbehåll betrakta produktivitet och receptivitet som manlighetens och kvinnlighetens respektive andliga korrelat; likväl har kvinnökönets kulturhistoriska ställning i andliga ting hittills varit receptivitetens. Den som klagat över de feminina inflytanden, för vilka det moderna livet är utsatt, har icke insett, att just den intellektuella kulturens kvinnliga sida, den receptiva, i olycksdiger grad fattas nutiden och att åtminstone i detta hänseende dess kännbaraste olägenhet består icke i en överdriven feminisering utan i en överdriven maskulinisering.

Enligt den gamla uppfattningen av kvinnligheten låg dess kulturuppgift i den receptivt-konservativa verksamhet, genom vilken den var skickad till skapare och bevarare av en skön livsform. Dokumenten för denna uppfattning äro så talrika, att man kan betrakta dem som symtom av den faktiska andel kvinnorna ha i det förgångnas kultur. Icke så att förstå, som om lämplighet för kulturskapande vore en specifik egenhet hos den kvinnliga naturen. I den hellenska kulturen hade kvinnorna knappast någon andel; där voro de civilisatoriska levnadsförhållandena så

inrättade, att den frie mannen avlastade på slavarne allt som hade kunnat hämma hans kulturutveckling. Först med den kristna eran och slaveriets upphävande synas de betingelser inträda, som allt mer driva männen över på det civilisatoriska arbetets område och anvisa kvinnorna en särskild plats i det kulturella.

En av de tyngst vägande invändningarna mot den förvandling, som under den moderna civilisationens levnadsbetingelser försiggår med kvinnokönets ställning, är därför också farhågan, att kvinnornas gamla kulturmission däri-genom undergräves. Även de gripna av den intellektualistiska produktivitetens förblindade ambition, även de inryckta i den rasande konkurrenskampen, även de berövade den estetiskt-kontemplativa ledighet, som hör till grundvillkoren för en skön, fördjupad livsgestaltning! Vad skall man med de kvinnliga prestationerna på områden, som redan äro till omåttlighet översvämmade med manliga prestationer?

Men låt oss komma ihåg, att det inte står i en individs eller ens en mänskogrups makt att undandraga sig det tvång, som skapas genom ekonomiska och sociala förhållanden. Lika litet som den teoretiska insikten om den moderna civilisationens faror och nackdelar är i stånd att på något vis hejda den, lika litet kunna kvinnorna genom uppskattningen av deras gamla kulturställning skyddas för ändrade levnadsvillkors tvångsmakt. I folkets breda massor är det för den tekniska omvälvningen av produktionsmedlen som kvinnornas ställning har fallit offer,

men i de lager, som man plägar kalla kulturbärare, verka förutom dessa inflytanden intellektuella och psykologiska, framför allt den från den moderna andliga utvecklingen oskiljaktiga individualismen. Hur överflödigt det än från förhållandenas synpunkt må tyckas, att ett antal kvinnor ta del i det civilisatoriska mansarbetet, trycket av de fördomar, som den kvinnliga individualiteten stöter på, gör det oundgängligt att avlägga sådana kompetensprov.

Och hur kunde ett samfunds kulturella livsform i längden bevaras, om den skall bekostas bara av den kvinnliga delen? Redan den kvinnlighet, vilken för två generationer sedan härskade som den mönstergilla, verkar numera fullkomligt antikverad och kan trots alla konservativa strävanden icke hålla sig, emedan en på denna kulturform inställd manlig motpart fattas. Den delning av levnadskulturen mellan könen, som är bruklig i ett tunt samhällslager: mannen den hårdkokte förvärvsträlen utan estetiska behov och färdigheter, kvinnan fullgöraren av de lyxfordringar, som skola förläna mening och innehåll åt detta tomma penningförvärv, det är inte kultur i dess egentliga betydelse utan bara en kompromiss mellan modern civilisation och en kvarleva av gamla seder.

En arbetsdelning mellan könen, sådan den föresvävar många, efter det programmet att männen överta civilisationsarbetet och kvinnorna kulturuppgifterna, skulle stranda på den manliga obundenhetens övermakt. Den könsfrihet mannen besitter framträder ofördelaktigt i civilisationens tendens

att icke tåla någon inskränkning genom det naturliga livet. Liksom inför prestationsförmågans lössläppta konkurrens inget könsplikternas band gäller för den enskilde mannen — det hörs ju tillräckligt med röster, som varna den produktive mannen för äktenskapets hämsko! — så saknar civilisationen i stort relationen till släktets uppgifter som mått.

Visserligen kan även kvinnan uppnå samma grad av könsfrihet till uppdrivande av sin prestationsförmåga, om hon avstår från sin generativa uppgift. Men måhända är hon till och med då genom fysiologiska betingelser för bunden vid det naturliga levnadsmåttet för att kunna avlägsna sig därifrån så långt som mannen. Och sålunda ligger i den kvinnliga konstitutionens förmenta underlägsenhet, i dess strängare naturbundenhet, ett hopp om återställande av jämvikten mellan kultur och civilisation.

Bland de möjligheter, som inom den europeiska kulturkretsen kunna åstadkomma en sådan utjämning, utan att — som t. ex. vid den romerska civilisationens bankrutt — en invasion av förstörande och förnyande element behövde tas med i räkningen, bildar kvinnornas framträdande en av de starkast betonade. Men skall den naturgivna skillnad mellan könen, som ligger i deras olika generativa belastning, göra sig gällande, så kan det endast ske genom könens obetingade jämlikhet i rättigheter.

Man förebrår kvinnorna, att de utöva en retarderande verkan på civilisationens framsteg, emedan de ha ett lång-

sammare tempo än mannen, men det kunde nog hända, att i framtiden den satsen blir bestämmande: kvinnan är alla tings mått. Ty inrättningar, som äro fientliga mot kvinnokönets generativa uppgift, kunna icke hålla sig i längden, eftersom varje samfunds varaktighet beror av den oförsvagade viljan till moderskap hos dess kvinnliga medlemmar.

Om också i en kommande kultur icke längre könet utan den individuella begåvningen skall avgöra individens levnadskall, så kommer dock flertalet alltid att foga sig i könsnaturens konsekvenser. Kulturproblemets innehåll är icke det att de moderna levnadsbetingelserna utesluta kvinnorna från fullgiltig delaktighet i dem, utan fastmer hur dessa levnadsbetingelser skola kunna anpassas till kvinnornas naturliga kulturella uppgift. Moderskapet, i bokstavlig liksom i bildlig mening, förmår verka som ett slags regulator, visserligen blott under förutsättning att kvinnorna lära sig sätta upp sin könsbundenhet som kulturmakt gentemot den manliga könsfriheten.

Man har fördenskull rätt att i kvinnorörelsen se "början till en ny stor epok för hela kulturlivet" (Müller-Lyer, "Phasen der Kultur"). Den som känner dess utvecklingsgång vet att den har genomlupit alla stadier, som leda till kvinnornas nya kulturställning. På den polemiska resningens stadium har den sprängt de fördomar, som uteslängde kvinnorna från delaktighet i det moderna livets omvälvningar, och numera börjar den företräda de anspråk, som kvinnorna i kraft av sin generativa

uppgift måste ställa på en kommande samhällsordning.

Man kan till sist uppställa den invändningen, att det för det manliga könet skulle betyda en otillbörlig inskränkning, om det kvinnliga livets mått blir det bestämmande. Men har inte redan en gång mannen, på en knappast längre skönjbar vändpunkt av den mänskliga utvecklingen, uppoffrat sin könsfrihet för att i viss mån överta en det kvinnliga livets funktion? De betingelser, på vilka han förvärvade faderskapets rättigheter, voro av allt att döma hårdare än den moderna manligheten skulle tåla. Men i en civilisation, som redan gör mannen till slav under hans könsfrihet, har han blott att vinna, om hans livs måttlöshet hejdas genom en skranka, som återskänker honom åt kulturen.

Glimtar utifrån.

Modeimperialism. Den 27 mars försiggick i Berlin en solenn tillställning, som endast utrymmet hindrat oss att tidigare införliva med vår krigskrönika. I en rosensmyckad hall skredo under djupsinnig överläggning en mängd utvalda damer och herrar fram och åter mellan två estrader, på vilka levande mannekänger, sminkade, friserade och balanserade på oerhörda klackar, plikttroget svängde sig runt till beskådande. Byggnaden där detta skedde heter Preussisches Abgeordnetenhause, och dess stramt-förnäma fasad måste för en gångs skull ha blinkat kollegialt över till grannen mitt emot, Wertheims. Eller kanske inte, ty det var som sagt en mycket högtidlig ceremoni den beskyddade, ett faderskap kan man säga, och det välskapade barnet fick namnet Deutsche Mode.

Konstnärliga och hantverkliga föreningar, fir-

mor och enskilda försökare ha, understödda av allmänhetens fordringar och råd, alltsedan i somras arbetat i denna riktning. En mångfald synpunkter är härvid bestämmande, patriotiska, moraliska, estetiska, men framför allt national-ekonomiska och imperialistiska. Det gäller inte längre, som forna dräkthereformatorer blygsamt eftersträfvade, att göra sig oberoende av utlandet, utan att göra utlandet beroende av sig. Moderna äro ingalunda den frivola sport, som den kortsynte konsumenten håller dem för; det ligger geschäft och politik i dem, det allvarligaste som tänkas kan. Icke underligt alltså, att modemannekängernas publik såg ansvarsfull ut: en statsplikt vilade på deras skuldror.

Kort efter denna av Deutscher Werkbund anordnade utställning hölls likaledes i Berlin en kongress av Tyska sömmerskors riksförbund, helt ägnad åt modeskapandets problem. Förhandlingsreferaten väcka djup respekt för de tyska syartisternas intellektuella nivå; man tycker sig läsa om en vetenskaplig kongress. Emellertid visade sig självkänslan icke vara till övermått utvecklad, ty en del av församlingen gav tillkänna ett folkpsykologiskt grundat tvivel på Tysklands utsikter att någonsin slå Frankrike i modekonkurrensen och förfäktade, att det erotiska momentet är det oftast avgörande därvidlag. Om det var världsvisdom eller yrkeskonservatism som här talade, må lämnas därhän. De andra, de revolutionärt-imperialistiskt sinnade, buros av övertygelsen, att en tysk smak låter sig skapas, om man vill: en åsikt som har mycket för sig. Hur som helst, med dessa sömmerskor måste det vara intressant att resonera i filosofi.

Vad gjorde man under tiden i Paris? Där dekreterade man säsongens extravaganter lika irreligiöst som vanligt, de bättre kvinnorna vände dem ryggen som vanligt, och La Française förargade sig över de första vårexpositionerna under den barska rubriken *Les bêtises com-
mencent...*

Vi ha hittills talat som om kläder begagnades endast av kvinnor eller blott för dem vore underkastade modets lagar. Det beror på att den tyska modediskussionen synes utgå från detta antagande, ty såvitt vi följt den har den icke spilt ett ord på herrarnas prekära belägenhet. Deras modefärg är visserligen för närvarande

gyttjegrått och deras kostymsnitt uniformt fastställd, men en gång skola de nödgas krypa i civila plagg, som bära den fatala signaturen: Rule Britannia.

Haagspeglingar. Den rapport från Haagkongressen, som Minna Cauér hade beställt för sin "Zeitschrift für Frauenstimmrecht", har blivit undertryckt av högre makter, och hon måste hitta på ett annat sätt att tillfredsställa en läsekrets, som bestormade henne med böner att få någon hum om vad som försiggått. Alltså meddelar hon (15 maj) under den harmlösa rubriken "Nachrichten aus Freundeskreisen" intryck av kongressdeltagare, inhämtade genom brev och personliga sammanträffanden. Därvid utelämnas skrupulöst varje antydning om resolutionerna, ja till och med om förhandlingarnas föremål. Men kongressen som ett enastående historiskt faktum av djupaste betydelse uppskattas till fullo och med en oinskränkt värme, som den övermåttan kritiska fru Cauér sällan brukar bestå något kollektivt företag. De olägenheter, som vidlåda alla internationella masskongresser, voro ju här hundrafaldigade, varenda deltagare hade säkert en massa anmärkningar och besvikelser att annotera, och likväl — det stora undret! — kvarstår för minnet och överblicken en bild av ren och betvingande idealitet.

Men säg inte det till folket på hinsidan Vogeserna! Den franska pressen uttömmar sitt tungomåls rikt nyanserade förråd av skymford över detta oförsynta tilltag av "tyska och germanofila" kvinnor, som den, i oförsiktig missaktning för sina allierade, envisas att kalla det. La Française ägnar en oproportionerlig del av sitt utrymme åt protester, förbannelser och andrahandsreferat, där namn och yttranden äro ungefär lika vanställda. Men om den än ofta med nöje citerar sina maskulina kolleger, tvärstannar den dock ibland, gripen av en aning att den kanske förräder sin egen sak, och bekänner att den rodnar av blygsel över somliga landsmäns råhet. I sådana ögonblick av solidaritetsförnimmelse framhåller den, att alla de kvinnor, som äro ansvariga för kongressen, äro framstående personer, beprövade i ädla värv; men strax därpå får man ånyo höra, att dessa värdefulla personer brottsligt och enfaldigt för-

råda mänsklighetens sak och för övrigt på intet sätt kunna gälla som representativa.

Detta skall betraktas bara som ett litet bidrag till krigspsykologin och alls icke som klander av en högst förtjänstfull tidning. De krigförande nationernas medlemmar stå i vissa hänseenden utanför tillräknelighetens område, och Jane Misme har, ehuru underkastad detta villkor, på många punkter visat sig bevara ett ansenligt mått av den klarsyn och det moraliska mod, som numera äro kontraband.

Bebådelsor. När det första lilla steget tages till en idéns förverkligande, så kan man vara viss på att den har ett långt förborgat liv bakom sig. Det händer att den har uppenbarats sig intermittert, som hastiga kornblixtar vid den nattliga horisonten, knappt bemärkta och strax förgättna: sedan, när den har stigit fram i dagen, erinrar man sig med rörelse dessa profetiska ljusfenomen. Att den internationella kvinnorörelsen i sin plan och sina djupaste syften levde under namnet Peace Alliance i Fredrika Bremers hjärna årtionden innan den hade ett fäste på jorden, ha vi här ådagalagt, och det får aldrig mera glömmas.

En jämnårig samtida till Fredrika Bremer, Harriet Martineau, hon som chockerade 1830-talet med fordran på K. P. R., var också ute i god tid med ett problem, som först i dessa dagar nått en brännande aktualitet. I Westminster Review för januari 1854 offentliggjorde hon (anonymt enligt engelskt bruk) en kraftfull avhandling om "England's Foreign Policy", visserligen ingalunda pacifistisk, ty dess tendens riktade sig mot Ryssland som hela Västerlandets arvfiende, men i en punkt anteciperande en huvudsats i nutidens pacifism: demokratisk kontroll av utrikespolitiken. Den diplomatiska sekretessen betecknar författarinnan som "ett högst fördärvligt bruk" och utmålar framtidsrisken att en minister, en "Lord Anybody", genom att ingå överenskommelser och förpliktelser bakom ryggen på nationen kunde störta denna i ett krig alldeles mot dess vilja. En av Harriet Martineaus biografier säger, att om denna essay hade varit framsagd som ett tal i parlamentet, så skulle den tvivelsutan gjort stor verkan och tillförsäkrat sin författare en hög rang bland tidens statsmän.

Under det senaste västeuropeiska kriget visade sig ett par direkta förebud till vår Haagkongress. Schweiziskan madame Gasparin utsände hösten 1870 förslag till en fredspetition av de neutrala ländernas kvinnor, och i New York hölls i december samma år ett kvinnligt fredsmöte, sammankallat av Julia Ward Howe, vilket resulterade i ett manifest till hela den civiliserade världens kvinnor med uppmaning att sända ombud till en fredskongress.

Detta verkninglösa upprop har knappt för-åldrats: det kunde med ett par obetydliga ordändringar skickats ut som inbjudan till Haag i år. Se här några lösryckta satsar: "Männens regeringsformer och deras diplomatiska relationer kunna, enligt deras åskådningssätt, icke tillåta dem att på något eftertryckligt sätt intervensera mellan de stridande parterna. Världens män ha bestämt sig att icke göra slut på slagsmålet. — Kvinnorna äro icke-stridande, kvinnorna stå utanför de diplomatiska överenskom-

melseorna, kvinnorna äro männens mödrar. Dessa tre omständigheter förläna oss en orubblig grundval för vår frivilliga handling. — Den skönaste avhandling skall icke kunna hämma något blodbad. I ett ögonblick sådant som detta fordras levande vilja och levande handling."

Esselde i "Tidskrift för hemmet" kan icke neka det amerikanska initiativet sin sympati, ehuru hon milt tadlar dess djärva orimlighet. Vad Sverige beträffar: "Stora offentliga möten med tal och allmänna uppmaningar duga icke för oss". Däri hade Esselde rätt på sin tid, och att döma av en del hemliga tecken tycks hon ha rätt även för dessa dagar. Vad är det för en ljuv blyghet från krinolinernas tidevarv som har hindrat de svenska kvinnorna att på "stora offentliga möten" ge tillkänna en mening, som de flesta av dem i olika grader av klarhet hysa? Men förmodligen arbeta de alla i en god riktning på vad Esselde utan ironi kallar "vårt eget tysta, enkla, svenska sätt".

Haagkongressens beslut.

De vid den internationella kvinno-kongressen i Haag 28—30 april 1915 fattade resolutionerna voro:

I. Kvinnorna och kriget.

1. Protest. Vi kvinnor, samlade till internationell kongress, protestera mot krigets vansinne och fador, då kriget innebär ett hänsynslöst offerande av människoliv och förstörande av så mycket, som mänskligheten under århundraden strävat att uppbygga.

2. Kvinnornas lidanden under krig. Denna internationella kvinnokongress bestrider antagandet att kvinnorna kunna skyddas under modern krigföring. Den uttalar den kraftigaste protest mot de avskryvda oförrätter, för vilka

kvinnorna falla offer under krigstid, och i synnerhet emot det fasansfulla våldförandet av kvinnor, som åtföljer alla krig.

II. Åtgärder för fred.

3. Fredsuppgörelsen. Denna internationella kongress av kvinnor, tillhörande skilda nationer, klasser, trosbekännelser och partier, uttrycker enhälligt sin medkänsla för alla, vilken nationalitet de än tillhöra, som lida under striden för sitt land eller tyngas av krigets bördor.

Enär den stora massan av befolkningen i vart och ett av de nu krigförande länderna anser sig strida icke som angripare utan till självförsvar och

för sin nationella existens, kan det ej förefinnas några oöverkomliga menings-
skiljaktigheter folken emellan, och de-
ras gemensamma ideal utgöra en grund-
val, på vilken en storsint och hederlig
fred kan uppbyggas. Kongressen upp-
fordrar därför samtliga regeringar att
göra ett slut på blodsutgjutelsen och
inleda fredsunderhandlingar. Den krä-
ver, att den kommande freden skall
bli varaktig och därför vila på rättfär-
dighetens grundsatser, vari inbegripas
de, som funnit uttryck i de av denna
kongress antagna resolutionerna¹, näm-
ligen:

Att intet landområde skall avträdas
utan samtycke av därinom boende män
och kvinnor, och att rätten till eröv-
ring icke erkännes.

Att autonomi och demokratisk repre-
sentation ej skall förvägras något folk.

Att alla nationers regeringar skola
överenskomma om att hänskjuta fram-
tida internationella tvistigheter till skilje-
dom och förlikning och att öva socialt,
moraliskt och ekonomiskt tryck på
varje land, som vädjar till vapen.

Att utrikespolitiken skall underkastas
demokratisk kontroll.

Att kvinnorna skola tillerkännas
samma politiska rättigheter som männen.

4. Ständig medling. Denna inter-
nationella kvinnokongress beslutar att
hemställa till de neutrala länderna att
omedelbart vidtagna mått och steg för
att få till stånd en konferens av
neutrala stater, vilken utan dröjs-
mål skall erbjuda ständig medling.
Denna konferens skall inhämta förslag
till uppgörelse från de krigförande län-
derna och skall under alla förhållanden
samtidigt förelägga dem alla antagliga
förslag som grundval för fred.

¹ Dessa i sin helhet äro n:ris 5, 6, 7, 8, 9.

III. Principer för en var- aktig fred.

5. Respekt för nationalitet. Denna
internationella kvinnokongress erkänner
folkens rätt till självstyrelse och yrkar,
att ingen landavträdelse skall äga
rum utan samtycke av landets män
och kvinnor¹, och yrkar likaså, att
autonomi och demokratisk representa-
tion icke skall förvägras något folk.

6. Skiljedom och förlikning. Denna
internationella kvinnokongress, som an-
ser krig vara ett förnekande av framåt-
skridande och civilisation, yrkar, att
alla nationers regeringar skola ena sig
om att hänskjuta framtida internatio-
nella tvistefrågor till skiljedom och för-
likning.

7. Internationell påtryckning. Den-
na internationella kvinnokongress yrkar,
att alla nationers regeringar överens-
komma om att i samförstånd utöva
socialt, moraliskt och ekonomiskt tryck
på varje land, som vädjar till vapen i
stället för att hänskjuta sin sak till skilje-
dom och förlikning.

**8. Demokratisk kontroll av utri-
kespolitiken.** Då krig i regel icke
framkallas av den stora massan av fol-
ket, som ej önskar krig, utan av grup-
per, representerande särskilda intressen,
yrkar denna internationella kvinnokon-
gress, att utrikespolitiken underkastas
demokratisk kontroll, och förklarar,
att den godkänner som demokratiskt
endast det system, enligt vilket män och
kvinnor ha lika representationsrätt.

9. Kvinnornas medborgarrätt. Då
det förenade inflytandet av alla länders
kvinnor är en av de mäktigaste kraf-
terna till förebyggande av krig och

¹ Kongressen förklarade genom särskild vo-
tering, att den med bestämmelsen om intet över-
låtande av landområde utan medgivande av där
boende män och kvinnor förstod, att erövrarrät-
ten icke kan erkännas.

eftersom kvinnorna icke äga full ansvarighet och effektivt inflytande förr än de tillerkänts samma rättigheter som männen, fordrar denna internationella kvinnokongress full politisk medborgarrätt för kvinnorna.

IV. Internationellt samarbete.

10. Den tredje Haagkonferensen.

Denna internationella kvinnokongress yrkar, att en tredje Haagkonferens sammankallas efter kriget.

11. Internationell organisation.

Denna internationella kvinnokongress yrkar, att organiserandet av nationernas samfund skall ytterligare utvecklas på grundvalen av konstruktiv fred och att detta skall innefatta:

a) Som en utveckling av skiljedomstolen i Haag en permanent internationell domstol för att handlägga sådana frågor och tvistigheter av rättslig art, vilka uppkomma vid tolkning av traktatsbestämmelser och mellanfolklig rätt.

b) Som utveckling av Haagkonferensens uppbyggande arbete en ständig internationell kommitté med regelbundna sammanträden, i vilka kvinnor skola taga del, icke för behandling av regler för krigföring utan av praktiska förslag till fortsatt samarbete staterna emellan. Denna kommitté bör vara så sammansatt, att den kan formulera och göra gällande de grundsatser för rättvisa, oväld och god vilja, i enlighet med vilka beroende länders nationalitetssträvanden kunna bli fullständigare erkända och icke endast stormakternas och de små nationernas utan även svagare länders och primitiva folks intressen och rättigheter småningom ordnas under en upplyst internationell allmän opinion.

Denna internationella kommitté skall tillsätta:

ett permanent förliknings- och under-

sökningsråd för avgörande av sådana internationella tvister, som uppstå genom ekonomisk konkurrens, handelns utvidgning, folkökning samt förändringar i social och politisk standard.

12. Allmän avväpning. Denna internationella kvinnokongress, som uttalar sig för allmän avväpning och inser, att detta kan uppnås endast genom internationell överenskommelse, yrkar, som ett steg i denna riktning, att alla stater skola genom en sådan internationell överenskommelse övertaga tillverkningen av vapen och övrig krigsmateriell samt kontrollera all internationell handel därmed. Kongressen ser i den enskilda vinst, som uppstår av de stora vapenfabrikerna, ett mäktigt hinder för krigets avskaffande.

13. Handel och kapitalplacering.

a) Denna internationella kvinnokongress yrkar, att handelsfrihet tillförsäkras alla länder, att haven skola vara fria och handelsvägarna öppna för sjöfart på samma villkor för alla nationer.

b) Då ett lands kapitalisters insättande av pengar i ett annat lands tillgångar och de krav, som därigenom uppstå, äro en rik källa till internationella förvecklingar, yrkar denna internationella kvinnokongress, att den princip omfattas i största möjliga utsträckning, att sådana kapitalplaceringar göras på insättarens egen risk utan att han kan ställa anspråk på officiellt skydd av sin regering.

14. Nationernas utrikespolitik.

a) Denna internationella kvinnokongress fordrar, att alla hemliga fördrag skola vara ogiltiga och att vid ratificering av framtida fördrag med nödvändighet kräves deltagande åtminstone av folkrepresentationen.

b) Denna internationella kvinnokongress föreslår, att nationella kommittéer tillsättas och internationella konferenser sammankallas för vetenskapligt studium och utarbetande av grunderna och villkoren för varaktig fred, vilket skulle

kunna bidra till upprättande av ett internationellt statsförbund.

Dessa kommittéer och konferenser skola erkännas av regeringarna, och kvinnor deltaga i deras överläggningar.

15. Kvinnorna och den nationella och internationella politiken. Denna internationella kvinnokongress förklarar som väsentligt att såväl nationellt som internationellt i praktiken tillämpa principen, att kvinnorna skola ha alla borgerliga och politiska rättigheter och skyldigheter på samma villkor som männen.

V. Barnuppfostran.

16. Denna internationella kvinnokongress påyrkar nödvändigheten av att så leda barnens uppfostran, att deras tankar och önskningar inriktas på den konstruktiva fredens ideal.

VI. Kvinnorna och fredsuppgörelsen.

17. Denna internationella kvinnokongress yrkar, att i den varaktiga fredens och civilisationens intresse konferensen för fredsuppgörelse efter kriget skall antaga en resolution, som erkänner nödvändigheten att i alla länder utsträcka rösträtten till kvinnorna.

18. Denna internationella kvinnokongress yrkar, att folkrepresentanter skola deltaga i kongressen för fredsuppgörelse efter kriget, och fordrar, att kvinnor däri inbegripas.

VII. Åtgärder att vidtaga.

19. Kvinnornas röst vid fredsförhandlingarna. Denna internationella kvinnokongress beslutar, att ett internationellt kvinnomöte skall hållas på samma plats och vid samma tid som

makternas konferens för fredsuppgörelse efter kriget, med ändamål att framlägga praktiska förslag för denna konferens.

20. Sändebud till regeringarna. För att förmå samtliga regeringar att göra slut på blodutgjutelsen och åstadkomma en rättfärdig och varaktig fred utser denna internationella kvinnokongress delegerade, som skola frambära till statsöverhuvudena i de krigförande och neutrala länderna i Europa och till presidenten i Förenta Staterna de resolutioner, som fattats vid denna kongress.

Dessa sändebud skola vara kvinnor från såväl de neutrala som krigförande länderna och utses av kongressens internationella kommitté. De skola som en grundval för vidare åtgärder avgiva rapport över utgången av sitt uppdrag till den internationella kvinnokommittén för konstruktiv fred.

Brevväxling.

Svar till fröken Gertrud Bergström.

I motsats till fröken Bergström anser jag absolut icke, att "målet för skolundervisning över huvud taget är att uppfostra allsidigt utvecklade, självständigt tänkande varelser". Enligt min åsikt är skolans närmaste uppgift en annan: att bibringa kunskap. Jag anser den högre flickskolans liksom motsvarande gosskolas mål vara att meddela för livet behövliga teoretiska kunskaper. I överensstämmelse härmed förmenar jag, att det vore både nyttigt och framsynt att använda de medel, särskilt de statsmedel, som inom flickskolan offras på huslig ekonomi på skolstadiet, för andra ändamål (Vi ha t. ex. fått vänta mer än tillräckligt länge på kvinnliga statsgymnasier, vilka dock endast skulle

vara en naturlig konsekvens av beslutet om kvinnors tillträde till universitet och högskolor.)

Vidare vet jag, att det ej finns och aldrig någonsin kommer att finnas "garanti för att alla hem verkligen göra sitt". Men i detta sakförhållande ser jag intet som hälst bevis för att skolan bör ta allt möjligt om hand. Skall skolan förfuska sin uppgift, därför att en del hem förfuska sin? Ha hemmen "garanti" för att skolan går i land med alla sina självtagna uppgifter? Om man använder fröken Bergströms sätt att resonera, kan man dra en hel del mycket märkvärdiga slutsatser. Ha vi t. ex. några garantier för att alla hem lära barnen att tvätta sig samt förse dem med förnuftiga och hygieniska kläder? Kunna vi vara säkra på att alla mödrar tillse, att ej barnen i morgonbrådskan gå hungriga till skolan? Borde ej ungdomen uppfostras i helpensioner, då hemmen äro så föga att lita på?

Med anledning av de felläsningar, missuppfattningar och felaktiga slutsatser min ärade opponent enligt min åsikt gör sig skyldig till får jag vördsamt be henne med litet god vilja och eftertanke läsa om min artikel. Jag menar och håller på vart ord. De punkter, angående vilka fröken Bergström sanktionerar, att jag har rätt, behöver jag ju ej uppehålla mig vid.

Slutligen vill jag endast tillägga, att om fröken Bergström någon gång i framtiden ville hedra mig med ett personligt sammanträffande, då vi kunde dryfta dessa frågor, som säkert ligga oss båda varmt om hjärtat, skulle det vara mig en verklig glädje.

Stockholm d. 15 maj 1915.

ANNA SONDÉN.

Fredrika-Bremer-Förbundet om lärarlönenämndens betänkande. Med anledning av lärarlönenämndens betänkande har Fredrika-Bremer-Förbundets

styrelse i dagarna avlätit en skrivelse till Kungl. Maj:t, vari styrelsen uttalar sin anslutning till nämndens förslag vad beträffar de lärartjänster, som skola göras tillgängliga för kvinnor, gift kvinnas behörighet till läraranställningar och kvinnors pensionsålder. Vidare förordar styrelsen i princip det av nämnden uppställda nya lönesystemet: särskilda lönetillägg för familjeförsörjare och samma effektiva lön för manliga och kvinnliga tjänst innehavare. Styrelsen beklagar dock, att nämnden själv varit inkonsekvent i tillämpningen av systemet och inskränkt detsamma till att gälla endast kommunalt anställda lärare. Med avseende på statens lärarkår betonar styrelsen, att om vid fastställande av de manliga lärarnas löner ingen skillnad kommer att göras mellan dem, som ha familj att försörja, och dem, som icke ha det, bör familjeförsörjningsfaktorn helt lämnas ur räkningen och de kvinnliga lärarnas avlöningsförmåner så avvägas, att deras effektiva avlöning så nära som möjligt kommer att närma sig motsvarande manliga tjänst innehavares. Vid fastställande av de kvinnliga befattningshavarnas avlöning förordas en på matematisk exakthet grundad beräkning.

Slutligen framhålles den av nämnden föreslagna boställsordningen för kommunalt anställda lärare som en faktor av betydelse vid lösningen av frågan om skydd för ensligt boende lärarinnor.

Vår nya docent. Till docent i radiologi vid Stockholms högskola har filosofie doktor Eva Ramstedt i dagarna förordnats. Det är av intresse att här notera, att docent Ramstedts doktorsavhandling tillkommit under ett studieår vid Sorbonne, då hon som lärjunge åt M:me Curie arbetade på dennas laboratorium. Sedan 1913 har hon varit amanuens vid Nobelinstitutet för fysikalisk kemi.

Notiser från bokvärlden.

Stjärnan vars namn är Malört. Krönikor och berättelser av *Anna Lenah Elgström*. Albert Bonniers förlag.

Anna Lenah Elgström berättar i "Den sjunde basunen" om någon, vars själ alltid varit fylld av sorg, långt innan han visste något att sörja över. Sedan fann han ut, att så måste varit, därför att han hörde till det dömda släktled, som skulle uppleva dessa den yttersta fasans dagar.

Mig synes som talade författarinnan om sig själv. Är det icke som gav hon nyckeln till sin diktning? Ett författarskap så vänt mot tillvarons lidanden och dunkla djup, att där knappast någonsin funnits en plats för glädjekänsla. Men väl för den extatiska lyckan att kunna stiga över sorgen och jordens fasor i själens fullständiga, obetvingliga frihet.

Detta är också anslaget i förf:s nya bok. Det är fem kvinnogestalter, som träda fram ur var sin konstnärligt gjorda och smyckade ram, ovanför sitt öde och starkare än det. En ljuvlig liten jungfrus, nästan ett barns, glidande skugga mellan pansrade män i handgemångets myller, fram och åter från den torterade unge fångens cell och till murkrönets rand under de eviga stilla stjärnorna, i vilkas ljus hon till sist räddar honom och sig undan jordens mörker. En spenslig gestalt i smutsig kavaljersfrack och en grov kjortel — maskeraddräkten som blev hennes när hon offrade mer än sitt liv för en annans liv —, en stackars liten "aristokrat" på bödelskärran, som lär alla de andra att dö. En kärlekstörstande kvinna, som i den rena jungfruns namn tar bort från sin make sin kärleks frestelse, att han måtte kunna leva asketens liv — och som själv dör utan att ha fått leva. En liten brud vid Henri III:s av Frankrike fördärvade

hov, som dansar sin bruddans och lyckas dödsdans inför Katarina av Medicis' grymma ögon och ler mot sina bödlar, i vemod utan hjälp. En kärlekens härskarinna, som genom sitt levernes heta eld från kurtisanens triumfvagn in under abbedissedoket i Santa Croces kloster i Savanorolas stad bär en mans bild i sitt hjärta . . . alla stilla och starka i sig själva, genom lidande, sorg och förnedring.

Hela boken en smärtans triumferande Höga visa.

På bygator och alpvägar av *Hilma Angered Strandberg*. Albert Bonniers förlag.

Samma blick, som omildrat fångade allt det tröstlöst fula, det obarmhärtigt hänsynslösa av livet såsom det gestaltade sig därute i den nya världen, västerut på andra sidan Atlanten, gör i denna bok en ganske närgången undersökning av några "la bella Italias" små städer och byar — med ett sidokast på Schweiz, grannlandet i norr. Det är ingen berusad Italialyrik, som möter en på dessa blad. Ofta är det helt enkelt en uttröttad, inte så litet vresig resande, som fått mer än hon tål av solstekning, italiensk hotellkomfort och snygghet — eller osnygghet för att nämna saken vid dess rätta namn — och som med gåfvän att teckna livfullt ger en säkerligen sällsynt verklighetstrogen bild av vad hon ser och råkar ut för.

Vilket icke hindrar, att hon också ser landskapets glans, den underbara synen av Settignanos kullar med ljusets skiftningar över olivundar och vingårdar, gräsvallar och veteängar, Torineserbergens pittoreskt vilda klippbildningar och det ljuvligt blåa av Verbenos sagosjö.

E. K—n.

Harfva- lotteriet

till förmån för
Föreningen Självförsörjande Bildade
Kvinnors vilohem.

50,000 lotter à 2 kr. Vinstvärde 60,000 kr.

Bland de högsta vinsterna märkas

Möblemang till 3 rum och hall
m. m. 5,000, Motorbåt 3,000, Pärl-
halsband 2,100, Flygel 1,500 Linne-
utstyrsel 1,500, Fullständig bords-
uppsättning av nysilver och alpacca
1,300, Motorcykel 1,035, Bibliotek
1,000, Pianino 985 etc.

Lotter erhållas efter rekvisition märkt H
under adress Harfvalotteriet, Skeppareg.
19, Stockholm, antingen mot postförskott
eller mot förskottslikvid 2 kr. jämte kostnad för
porto och dragningslista (35 öre).

Anna Josephson,

v. ordf. i S. B. K:s stvrelse.
Lotteriets föreståndare.

Högst beaktansvärd nyhet!

Chr. Collin:

Kampen om kärlek och konst.

Bemyndigad öfversättning jämte förord af
Cecilia Bååth-Holmberg.

Ur innehållet: Men den tid nalkas, då kvinnorna skola genomskåda sina undertryckares krigskonst. All den blodiga orätt, som ännu i alla "civiliserade länder öfvas mot kvinnorna", särskildt de lägre klassernas kvinnor, ropar mot himlen. Och då himlen gör det till vår sak att föra kampen, enär vi kunna det, om vi vilja — då ha vi väl rätt att säga, att det ropet återstudsar till jorden och ned till oss. **En större frihetskamp har aldrig kallat någon tids ungdom till uttryckning.** Kvinnornas sak skall utvidgas till att bli alla de ekonomiskt och socialt undertrycktas sak. Kvinnornas sak skall icke kunna gå framåt, om den icke som det stora målet har en broderlig samhällsordning i sikte.

A. V. Carlsons Förlag.

Kr. 2: 50.

ANNONSER FÖR HERTHA

upptagas av

Fröken Ingeborg Bergström.

Rikstel. 97 83 31 ÖSTERMALMSGATAN 31 Rikstel. 97 83

Ledig annonsplats!

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS PLATSFÖRMEDLING.

Å platsförmedlingen finnas anmälda lärarinnor, lektionsgivare, in- och utländska, kontorister, värdinnor samt hushållsbiträden av olika slag.

Rikst. 27 62 Platsförmedlingen är öppen kl. 12—4. A. T. 48 16

Årgångar av **Veckotidningen DAGNY** 1908—1913

erhållas mot ett pris av kr. 2:50 för inb. ex., kr. 1:75 för häft. ex. å

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS BYRÅ,
48 Klarabergsgatan, 2 tr.

HEMTREVNAD

Praktisk tidning för hemmet

utgiven av **FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET**

Redaktör: FANNY EKENSTIERNA.

Utkommer med 40 åttasidiga n:r om året. Prenumerationspris: helt år kr. 1:80, halvår kr 1:—, kvartal kr. 0:60. Prenumeration sker å posten.

Innehåller berättelser och poem, levnadsteckningar, religiösa och etiska uppsatser, artiklar i diverse ämnen samt en rikhaltig praktisk avdelning.

Inbundna årgångar för 1912, 1913 och 1914 kr. 1:50 pr ex.

PRENUMERERA PÅ TIDSKRIFTEN **KONST**

utkommer under 1915 med 12 häften. Pris 4:50 praktupplagan —
2:75 vanl. upplagan.

Prenumeration mottages å Red., Blasieholmstorg 14, Stockholm, samt hos rikets alla bokhandlare.

RIKT ILLUSTRERAD.

KONST OCH KONSTHANTVERK.

HERTHA

Tidskrift för den svenska kvinnorörelsen, utgiven av **Fredrika-Bremer-Förbundet**.

Redaktör: **Ellen Kleman**.

Förbundsmedlemmar erhålla tidskriften till ett pris av kr. 3:50 varvid prenumeration sker direkt genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå**, 48 Klarabergsgatan, Stockholm. **Icke-förbundsmedlemmar** prenumerera å närmaste postanstalt eller i bokhandel. Pris för postupplaga: $\frac{1}{4}$ år kr. 5:—; $\frac{1}{2}$ år kr. 2:75. — Lösnummer 35 öre. **Redaktion och expedition: 48 Klarabergsgatan II, Stockholm. Redaktionstid: måndagar, onsdagar och fredagar kl. 1—3. Allm. T. 48 50, Riks 27 62. Expeditionen: kl. 11—4 varje söckendag. Allm. T. 48 16, Riks 27 62.**

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS SJUKKASSA

för bildade självförsörjande kvinnor.

Expeditionen: *Klarabergsgatan 48 II.*

OBS! Öppen endast tisdagar och fredagar kl. $\frac{1}{2}$ 11— $\frac{1}{2}$ 1. OBS!

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

==== BYRÅ ====

48 KLARABERGSGATAN 48

Rikstel. 27 62. Allm. tel. 48 16. Upplysningsbyrån Allm. tel. 48 50. Öppen: 11—4.

Upplysningar lämnas kostnadsfritt rörande kvinnliga arbetsområden, utbildningskurser, löneförhållanden m. m. För utredningar avgift enligt överenskommelse.

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

SJUKSKÖTERSKEBYRÅ

25 TUNNELGATAN 25

Rikstelefon 68 98

Tel.-adr.: *Sköterskebyrån.*

Allm. telefon 82 11

Byrån mottager sjukbud hela dagen: pr telefon även nattetid.

Föreståndarinnan träffas säkrast $\frac{1}{2}$ 2— $\frac{1}{2}$ 4.

Innehåll:

Vår nya giftermålsbalk.

Kvinnorna och arbetsproblemet. IV. Departement och centrala ämbetsverk. Av *Gertrud Törnell*.

Kring Haag. Av *Emilia Fogelklou*.

Rosa Mayreder om kön och kultur. II.

Glimtar utifrån.

Haagkongressens beslut.

Brevväxling: Svar till fröken Gertrud Bergström. Av *Anna Sondén*.

Notiser från bokvärlden.

SVEA VÄXT

landets förnämsta margarin.

Ledig annonsplats!